

ВОЛОДИМИР АНАТОЛІЙОВИЧ ГРЕЧЕНКО,

доктор історичних наук, професор,
заслужений працівник освіти України,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра гуманітарних дисциплін та українознавства;

 <https://orcid.org/0000-0002-6046-0178>,
e-mail: grechenko18@gmail.com

ФОРМУВАННЯ КАДРОВОГО СКЛАДУ МІЛІЦІЇ В 1960-ТІ РР.

У статті досліджено основні аспекти добору, підготовки та виховання кадрів міліції в 1960-х рр. Загальний дефіцит кадрів, особливо кваліфікованих та досвідчених, залишався значним. За 1964–1967 рр. змінилася майже половина рядового та молодшого начальницького складу міліції. Показано, як організувалася професійна підготовка кадрів для міліції, зокрема через Вищу школу Міністерства охорони громадського порядку УРСР, Донецьку, Дніпропетровську, Івано-Франківську, Львівську й Одеську середні спеціальні школи міліції та створення навчально-консультативних пунктів при них, організацію шкіл підвищення оперативної майстерності. Формування кадрів міліції в цей період здебільшого відбувалося тими ж методами, що й раніше, зокрема керівний склад комплектувався за рахунок переведення в міліцію працівників партійних, радянських та комсомольських органів. Штат міліції в 1960-ті рр. був збільшений. Значна увага Міністерством охорони громадського порядку УРСР та його місцевими органами приділялася політико-виховній роботі серед міліціонерів, як це відбувалося впродовж усього радянського періоду. Із цією метою в 1966 р. було відновлено діяльність політвідділів. Уживалися заходи щодо поліпшення матеріального становища та медичного обслуговування співробітників міліції. Було впорядковано присвоєння спеціальних звань тим, хто служив у міліції. Чергові спеціальні звання начальницького складу можна було присвоювати в послідовному порядку після закінчення встановленого строку та вислуги в попередньому званні відповідно до нового звання займаної штатної посади та за наявності позитивної атестації. Проте в досліджуваній період серед міліціонерів мали місце численні порушення дисципліни та законності, рівень яких не знизився, а за деякими показниками навіть збільшився. Стан протидії злочинності нерідко прикрашався, приховувалися злочини, порушувалися права затриманих. Вивчення та аналіз нерозкритих злочинів засвідчив, що нестача професійної майстерності, насамперед оперативних працівників, була однією з головних причин не своєчасного розкриття низки тяжких злочинів. Але все ж у цілому можна констатувати, що в цей час ситуація з кадрами міліції дещо поліпшилася.

Ключові слова: Україна, 1960-ті рр., Міністерство охорони громадського порядку, міліція, кадри, школа міліції.

Оригінальна стаття

ВСТУП. Ефективність діяльності правоохоронних органів прямо пов'язана із кваліфікацією їх кадрів. Тому добір, розстановка та підготовка співробітників завжди були важливим напрямом діяльності керівництва міліції, яка в 1962–1968 рр. входила до складу Міністерства охорони громадського порядку УРСР (далі – МОГП УРСР). Ця робота мала певні відмінності від періоду 1953–1962-х рр., коли почався період часткової лібералізації політичного режиму в СРСР. На початку 1960-х рр. важливе значення в підготовці кадрів надавалося підвищенню культурного рівня працівників міліції, демократизації її діяльності, що відповідало тодішньому курсу на побудову комунізму та загальній політичній атмосфері «хрущовської відлиги».

Деякі аспекти цієї проблеми знайшли своє висвітлення в низці робіт вітчизняних і зарубіжних науковців. Зокрема, ці питання розглядалися в науково-популярному нарисі «Міліція України: історичний нарис, портрети, події», написаному під керівництвом тодішніх керівників української міліції (Смирнов та ін., 2002), дисертації А. П. Чернеги (2008), статтях О. Г. Бажана (2003), В. А. Греченка і С. І. Суботи (2024), Н. М. Ярмиш та О. Н. Ярмиша (2023), дослідженнях зарубіжних авторів Б. ЛаП'єра (2012), Д. Істера (2022), Д. В. Бенна (2004), Дж. Торіджіана (2022), колективній праці «Микита Хрущов» за участю С. Хрущова (Taubman et al., 2000), О. Семухіної та М. Рейнольдса (2013), книги самого С. Хрущова (2000) «Микита Хрущов і створення наддержави», збірнику

статей «Радянська держава та суспільство при Микиті Хрущові» за редакцією М. Ілік і Дж. Сміта (2009), монографії В. Таубмана (2003) «Хрущов: людина і його ера», яка отримала Пулітцерівську премію у 2004 р. Проте в них вивчалися лише окремі аспекти проблеми, тому її дослідження не можна вважати завершеним.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.

Метою статті є дослідити основні аспекти формування кадрового потенціалу міліції в 1960-ті рр. Поставлена мета конкретизується в таких *завданнях*:

- висвітлити, які головні завдання ставилися перед керівництвом міліції щодо добору кадрів;
- показати, як організувалася професійна підготовка кадрів для міліції;
- розкрити основні складники виховної роботи в органах міліції.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Застосування принципу історизму дозволило розглянути всі історичні факти, явища та події відповідно до конкретно-історичних обставин, в їхньому взаємозв'язку й взаємообумовленості. Втілення в життя принципу історизму в пізнанні правових явищ передбачало насамперед погляд на предмет дослідження, що цікавить нас, з позиції його змін у часі в процесі розвитку історії радянського суспільства. Порівняльно-історичний метод дав змогу шляхом порівняння встановити схожість і відмінність між історичними явищами, що вивчалися, проаналізувати трансформації в нормативно-правових засадах структуризації та діяльності міліції радянської України в умовах десталінізації та основних політичних зигзагів цього періоду, виявити різноманітність форм і методів кадрової політики в ці роки.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ДИСКУСІЯ. На початку 1960-х рр. на підставі Указу Президії Верховної Ради СРСР «Про надання права провадження попереднього слідства органам охорони громадського порядку» від 6 квітня 1963 р. було встановлено, що попереднє слідство провадиться також слідчими органів охорони громадського порядку. Відповідно до цього Указу Президіям Верховних Рад союзних республік доручалося внести необхідні зміни до кримінально-процесуальних кодексів союзних республік¹.

У зв'язку із цим на початковому етапі становлення слідчих апаратів органів охорони громадського порядку особливо гостро постає проблема забезпечення цих підрозділів висококваліфікованими кадрами. Адже згідно з Положенням про організацію і діяльність слідчого апарату в органах МОГП УРСР на посади слідчих могли призначатись лише особи, які мали вищу юридичну освіту. Тільки як виняток на слідчу роботу могли залучатись особи із середньою юридичною освітою і тільки в тому разі, якщо вони мали значний досвід практичної роботи з розслідування кримінальних справ. Проблеми з кваліфікованими кадрами існували і в інших структурних підрозділах. З метою вирішення проблеми дефіциту кваліфікованих кадрів міліції в 1965 р. був достроково проведений випуск у спеціальних середніх школах міліції. Так, на вакантні посади оперативно-начальницького складу було призначено 572 випускники. А відповідно до постанови ЦК КПУ і Ради Міністрів УРСР від 3 травня 1965 р. штати міліції УРСР було збільшено на 4 тис. одиниць.

У цей же період у МОГП УРСР були відроджені політвідділи (відділення), які були ліквідовані в 1956 р. З метою заповнення вакантних посад в органах внутрішніх справ у масовому порядку за направленнями прибули працівники партійних і комсомольських організацій. Загалом по СРСР у 1965 р. їхня кількість становила майже 12 тис. осіб, а по Україні – 1 292 особи. Звичайно, вони потребували перепідготовки для роботи в органах міліції. Взагалі вищу юридичну освіту працівники міліції в той час могли отримувати у вищих школах МОГП УРСР, юридичних інститутах, на юридичних факультетах університетів. У Києві з 1960 р. працювала Вища школа МВС УРСР (з 1962 р. – Вища школа МОГП УРСР, а з 1966 р. після відновлення МОГП СРСР – Київська вища школа МОГП СРСР, нині – Національна академія внутрішніх справ). Юристів середньої кваліфікації для органів міліції УРСР готували Донецька, Дніпропетровська, Івано-Франківська, Львівська та Одеська середні спеціальні школи міліції (Вербенський та ін., с. 636–637).

З метою покращення підготовки кадрів для міліції 20 вересня 1963 р. Міністр охорони громадського порядку УРСР І. Х. Головченко видав наказ «Про організацію навчально-консультативних пунктів спеціальних середніх

¹ Про надання права провадження попереднього слідства органам охорони громадського порядку : Указ Президії Верховної Ради СРСР від 06.04.1963 // Міністерство внутрішніх справ України: події, керівники, документи та матеріали

(1917–2017 рр.) : наук. вид. : у 6 т. / авт. кол.: М. Г. Вербенський, О. Н. Ярмиш, В. О. Криволапчук та ін. ; за заг. ред. А. Б. Авакова. Київ : Мачулін, 2016. Т. 6. С. 641–643.

шкіл міліції МОГП УРСР». Відповідно до цього наказу такі консультаційні пункти мали бути організовані:

1) Донецькою спеціальною середньою школою міліції:

- у місті Запоріжжя для проведення навчальної роботи зі слухачами-заочниками Запорізької та Кримської областей;

- у місті Дніпропетровськ для проведення навчальної роботи зі слухачами-заочниками Дніпропетровської та Кіровоградської областей;

- у місті Донецьк для проведення навчальної роботи зі слухачами-заочниками Донецької області;

- у місті Харків для проведення навчальної роботи зі слухачами-заочниками Харківської, Полтавської та Сумської областей;

- у місті Луганськ для проведення навчальної роботи зі слухачами-заочниками Луганської області;

2) Львівською спеціальною середньою школою міліції:

- у місті Києві для проведення навчальної роботи зі слухачами-заочниками Київської, Черкаської, Житомирської та Чернігівської областей.

Начальникам Донецької та Львівської шкіл міліції приписувалося «забезпечити високий ідейно-теоретичний рівень та тісний зв'язок заочного навчання з практичною діяльністю органів міліції, створивши для цього на навчально-консультаційних пунктах необхідну навчальну базу, та надавати кваліфіковану допомогу слухачам-заочникам у їхній самостійній навчальній роботі»¹. Запорізький, Харківський та Київський навчально-консультаційні пункти планувалося розмістити на міжобласних навчальних пунктах міліції. Начальникам управлінь охорони громадського порядку (далі – УОГП) Дніпропетровського, Донецького та Луганського облвиконкомів приписувалося розмістити Дніпропетровський, Донецький та Луганський навчально-консультаційні пункти, забезпечити їх інвентарем та обладнанням, необхідним для навчального процесу, надавати постійну допомогу в організації та проведенні навчальної роботи. Також давалася вказівка внести зміни до штатної чисельності Донецької та Львівської спе-

ціальних середніх шкіл міліції МОГП УРСР. Одночасно було затверджено Положення про навчально-консультаційний пункт середньої спеціальної школи міліції МОГП УРСР².

Оголошення про прийом до шкіл міліції регулярно друкувалися в міліцейській пресі. Так, 6 квітня 1967 р. в газеті «Радянський міліціонер» було розміщено повідомлення про такий черговий прийом. У ньому детально інформувалося про правила та умови прийому. Зокрема, зазначалося, що на стаціонарні відділення шкіл міліції приймаються працівники органів МОГП УРСР, а також цивільні особи, які відслужили строк дійсної військової служби, віком не старші за 30 років. На заочні відділення приймалися тільки співробітники МОГП УРСР без обмеження віку. Вступники мали складати іспити з таких дисциплін, як російська мова та література письмово (твір) і усно; історія СРСР (усно). Складання іспитів на стаціонар відбувалося в період з 1 по 30 вересня (початок занять з 1 жовтня), на заочне відділення – з 1 по 30 жовтня. Звертаємо увагу, що іспити були з російської мови й літератури та історії СРСР. Вже й тут добре відчувався вплив політики русифікації, яка проводилася в Україні в той час.

На денні відділення без вступних іспитів зараховувалися: особи, нагороджені по закінченні середньої школи золотими та срібними медалями; офіцери й військовослужбовці надстрокової служби Збройних сил СРСР, військ і органів Комітету державної безпеки при Раді Міністрів СРСР, внутрішніх військ, внутрішньої і конвойної охорони МОГП СРСР, звільнені з військової служби за скороченням штатів протягом двох років після демобілізації. Поза конкурсом при одержанні позитивних оцінок на вступних іспитах зараховувалися співробітники органів і військовослужбовці військ та охорони МОГП УРСР, які мали не менше двох років стажу практичної роботи, а також демобілізовані з Радянської армії і Військово-морського флоту, прикордонних і внутрішніх військ, внутрішньої та конвойної охорони МОГП СРСР протягом двох років після закінчення військової служби.

На заочні відділення без вступних іспитів приймалися: особи, нагороджені після закінчення середньої школи золотими або срібними медалями; учасники Великої вітчизняної війни, які мали документ відмінника про закінчення середньої школи; офіцери й військовослужбовці надстрокової служби Збройних сил СРСР, військ і органів Комітету державної

¹ Про організацію навчально-консультаційних пунктів спеціальних середніх шкіл міліції МОГП УРСР : наказ Міністра охорони громадського порядку УРСР І. Х. Головченка від 20.09.1963 // Історія міліції України в документах і матеріалах : у 3 т. / П. П. Михайленко, Я. Ю. Кондратьєв. Київ : Генеза, 2000. Т. 3. С. 512.

² Там само.

безпеки при Раді Міністрів СРСР, внутрішніх військ, внутрішньої і конвойної охорони МОГП СРСР, звільнені з військової служби за віком або за скороченням штатів протягом двох років після демобілізації.

Поза конкурсом на заочні відділення приймалися: учасники Великої вітчизняної війни; співробітники органів і військовослужбовці військ і охорони МОГП УРСР, які мали стаж практичної роботи не менше двох років; демобілізовані з Радянської армії і Військово-морського флоту, прикордонних і внутрішніх військ, внутрішньої і конвойної охорони МОГП СРСР по закінченні військової служби, якщо вони працювали на посадах рядового, молодшого й середнього начальницького складу.

Кандидати, направлені у школи міліції, мали забезпечуватися проїзними документами й добовими грошима згідно з чинним законодавством. Особи, зараховані наказом по школі на навчання, з дня початку занять забезпечувалися грошовим утриманням в розмірі 40 рублів на місяць, безкоштовним харчуванням за нормами курсантського пайка, гуртожитком, одностроєм. Особам, які закінчили спеціальну середню школу міліції, присвоювалося спеціальне звання середнього начальницького складу міліції, видавався диплом загальносоюзного зразка про середню спеціальну освіту з присвоєнням кваліфікації юриста. Одночасно з дипломом випускника спеціальних середніх шкіл міліції видавалися нагрудні значки. Співробітники органів, які бажали вступити до школи міліції, повинні були подавати по команді рапорт. Цивільні особи мали подавати заяву безпосередньо у відділі кадрів УОГП області¹.

29 жовтня 1963 р. було видано Указ Президії Верховної Ради УРСР «Про заснування Червоного прапора міліції для обласних, великих міських гарнізонів і шкіл міліції»². Він мав на меті підвищити ідейно-політичне виховання працівників міліції, їхню дисциплінованість і відповідальність та був дією в дусі того часу.

Із перейменування МВС в МОГП була змінена аббревіатура на знакові «Відмінник міліції»: у його нижній частині МВС було замінено на МОГП.

На початку 1960-х рр. МОГП УРСР вживалися заходи з поліпшення медичного обслуго-

вування працівників міліції, що позитивно впливало на рівень роботи в міліції та престижність цієї роботи. Так, 13 квітня 1963 р. Міністр охорони громадського порядку І. Х. Головченко видав наказ «Про стан і заходи з покращення медичного обслуговування і охорони здоров'я співробітників, пенсіонерів та членів їхніх сімей», у якому зазначалося, що в цій сфері виконана значна позитивна робота, збільшені лікарняна та поліклінічна мережа, ліжкова ємність санаторіїв і будинків відпочинку, організовано пансіонати. Завдяки заходам щодо дооснащення лікувальних закладів медичною апаратурою та підвищення медичних знань лікарського складу було покращено діагностику захворювань і лікування хворих. Проводилася планова диспансеризація, подальше лікування та оздоровлення, спрямовані на зміцнення фізичного стану працівників. Найкращих результатів з медичного обслуговування співробітників та членів їхніх сімей досягли медичні служби УОГП Донецької, Дніпропетровської, Львівської, Одеської областей та Харківського міжобласного госпіталю.

Водночас у роботі медичних служб УОГП областей та навчальних закладів МОГП УРСР мали місце серйозні недоліки, а стан медичного обслуговування ще не відповідав вимогам сучасної медичної науки і практики. Поліклініки УОГП деяких областей були розташовані в тісних, непристосованих приміщеннях. Наприклад, у поліклініці УОГП Сумської області в одному кабінеті одночасно приймали хворих 2–3 лікарі різних спеціальностей. Таке становище могло стати результатом недостатньої уваги з боку керівництва УОГП області до потреб медичної служби, недооцінки її ролі та значення у справі медичного обслуговування співробітників. В УОГП низки областей диспансерне обслуговування проводилося ще не на належному рівні: частина співробітників ухилялася від диспансерного обстеження, а з боку керівництва УОГП та його відділів необхідних заходів щодо надання допомоги медичним службам у забезпеченні явки працівників не вживалося.

Мали місце випадки неправильної діагностики та пізнього виявлення ракових захворювань, неухважності та формального ставлення до хворих з боку лікарського персоналу. Недостатньо ще вживали заходів щодо зниження втрат робочого часу через тимчасову непрацездатність і пропаганди медичних знань. Керівні працівники МОГП УРСР та УОГП мало спілкувалися з медичними працівниками, цікавилися їхніми потребами та запитами, а в УОГП деяких областей начальницький склад чинив

¹ Про черговий прийом у школи міліції. *Радянський міліціонер*. 1967. 6 квіт.

² Про заснування Червоного прапора міліції для обласних, великих міських гарнізонів і шкіл міліції : Указ Президії Верховної Ради УРСР від 29.10.1963. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1963. № 45. Ст. 638.

тиск на лікарський персонал, змушуючи його надавати необ'єктивні висновки про стан здоров'я осіб, які звільнялися на пенсію або приймалися на роботу.

Міністр наказував затвердити план заходів щодо виконання критичних зауважень медичних працівників, висловлених на нараді в Міністерстві, а начальники УОГП областей мали обговорити з керівниками підрозділів питання стану лікувальних та дитячих установ і вжити конкретних заходів щодо покращення їхньої роботи, за необхідності розширити лікувальну площу поліклініки, виділити придатний автотранспорт, укомплектувати кваліфікованими працівниками¹.

17 липня 1963 р. медична служба господарського відділення (далі – ГОСВ) УОГП Чернігівського облвиконкому доповіла начальникові медслужби МОГП УРСР Ф. Р. Швайку про виконання наказу МОГП УРСР щодо виділення путівок співробітникам міліції у санаторії. Зазначалося, що виділення путівок здійснюється відповідно до законодавства. Крім того, у дусі того часу наголошувалося, що «всі працівники поліклініки систематично підвищують ідейно-політичний рівень, займаються в мережі політосвіти, підвищують свій діловий рівень на щотижневих заняттях згідно з тематичним планом. Лікарі відвідують лікарські конференції, лекції, семінари, що організують міські та обласні відділи охорони здоров'я для лікарів міста»². Крім того, вказувалося, що працівники поліклініки постійно підвищують свою кваліфікацію. Так, медсестра А. І. Леонтєва опанувала методику електрокардіографії на базі обласної лікарні, медсестра О. А. Юртаєва – методику лабораторних досліджень³.

19 липня 1963 р. подібне повідомлення було надіслане від начальника медичної служби ГОСВ УОГП Одеського облвиконкому⁴, а 23 липня того ж року – від начальника ГОСВ УОГП Чернівецького облвиконкому⁵. Це свідчило про те, що вимоги наказу «Про стан і заходи з покращення медичного обслуговування і охорони здоров'я співробітників, пенсіонерів та членів їхніх сімей» запроваджувалися в діяльність медичних установ системи МОГП УРСР, а медичне та санаторне обслуговування працівників міліції дещо поліпшувалося.

Із метою покращення матеріального становища співробітників МОГП УРСР, а також підвищення привабливості роботи в цій структурі Міністр охорони громадського порядку УРСР І. Х. Головченко 9 січня 1965 р. видав наказ «Про порядок і строки підвищення мінімального розміру заробітної плати робітникам і службовцям в установах, організаціях і підрозділах МОГП УРСР». У ньому, зокрема, вказувалося, що «на виконання постанов Ради Міністрів СРСР та ВЦРПС від 25 грудня 1964 року № 1035 та Ради Міністрів УРСР та УРРПС від 31 грудня 1964 р. № 1304 підвищити з 1 січня 1965 року мінімальний розмір заробітної плати робітників і службовців до 40–45 карбованців на місяць у всіх установах, організаціях, підприємствах та підрозділах (включаючи підрозділи та частини внутрішніх військ, внутрішньої та конвойної охорони, військово-навчальні заклади, а також органи військового постачання) МОГП УРСР, де таке підвищення ще не здійснено»⁶.

Зауважимо, що це була незначна зарплата, оскільки середня зарплата в СРСР у 1965 р. становила 96,5 рубля. Зокрема, інженерно-технічний персонал у промисловості отримував у середньому 148,4 рубля, а працівники освіти та охорони здоров'я – 93,6 рубля. Але все ж таки це було підвищення! Наказ Міністра мав на меті незначно, але поліпшити становище робітників і службовців, що працювали в системі МОГП УРСР (не йшлося про працівників міліції, які мали спеціальне звання!). Принагідно зауважимо, що й зарплата працівників освіти в той час була нижчою за середню по країні.

Але в роботі працівників міліції були й порушення законодавства та відомчих інструкцій. У березні 1964 р. ЦК КПРС провів нараду керівників адміністративних органів з питань подальшого зміцнення законності та правопорядку в державі, на якому було приділено окрему увагу необхідності покращення роботи з добору, розстановки та виховання кадрів, поліпшення партійного керівництва діяльності адміністративних органів, зокрема й міліції (Лесь, 2016, с. 128). Зауважимо, що по регіонах країни та республікам СРСР особливого зниження кількості порушень дисципліни та законності працівниками міліції не спостерігалося. Цьому є чимало прикладів. Так, дільничний уповноважений Сімферопольського міського відділу міліції лейтенант міліції О. І. Голдобін у ніч на 31 жовтня 1964 р. напідпитку

¹ ГДА МВС України (Галузевий держ. архів МВС України). Ф. 47. Оп. 1. Спр. 8. Арк. 43–45.

² Там само. Арк. 78.

³ Там само.

⁴ ГДА МВС України. Ф. 47. Оп. 1. Спр. 8. Арк. 60.

⁵ Там само. Арк. 71–72.

⁶ ГДА МВС України. Ф. 54. Оп. 1. Спр. 200. Арк. 15–16.

заснув у під'їзді сусіднього будинку, де залишив особисту зброю, сумку зі службовими документами та кашкет, які вранці підібрали жителі будинку та передали до міськвідділу міліції. Як зазначив у своєму наказі від 8 січня 1965 р. Міністр охорони громадського порядку УРСР І. Х. Головченко, «за скоєну провину О. І. Голдобін заслуговує на звільнення з органів міліції. Але, враховуючи його щиросердечне каяття та обіцянку спокутувати провину сумлінним ставленням до роботи, а також клопотання суду честі середнього начальницького складу Сімферопольського МВМ, який розглядав цей проступок, наказую О. І. Голдобіна понизити в спеціальному званні до молодшого лейтенанта міліції»¹.

Проте були й тяжчі порушення. Так, дільничний уповноважений Снігурівського райвідділу міліції Миколаївської області Тараник вчинив низку суспільно небезпечних дій. Перебуваючи влітку 1964 р. в селі Лунарьове, він напився, безпідставно затримав громадян В. М. Споріша, О. Г. Усищева та Б. М. Жуйкова, і погрожуючи зброєю, примушував їх піднімати руки вгору та сідати на землю. На зауваження свого знайомого Борисенка, який до цього пригощав його горілкою, Тараник зробив у його бік кілька пострілів та змусив піти до рибколгоспу за автомашиною для доставки затриманих до райвідділу міліції. На прохання затриманих відпустити їх, бо вони не вчиняли жодних злочинів, Тараник продовжував погрожувати зброєю, а коли В. М. Споріш підвівся з землі, він вистрілив у нього в упор, завдавши важкого проникаючого поранення черевної порожнини. Не припиняючи безчинства й свавілля, Тараник під страхом розстрілу заборонив затриманим О. Г. Усищеву та Б. М. Жукову² надавати допомогу пораненому товаришеві та не надав її сам, а під час відправлення потерпілого до лікарні наказав їм з піднятими вгору руками сідати в кузові автомашини. На території лікарні Тараник вчинив безцільну стрілянину. За це беззаконня та свавілля Тараника народним судом Снігурівського району було засуджено до шести років позбавлення волі у виправно-трудоцій колонії суворого режиму³. Якихось додаткових коментарів це

кричуще беззаконня з боку працівника міліції не потребує.

На лютневій Всесоюзній нараді керівників органів внутрішніх справ 1968 р. йшлося про низький рівень дисципліни серед працівників – 11 % від усього особового складу притягувалося до дисциплінарної та кримінальної відповідальності⁴. Так, у 1966 р. на території УРСР працівниками карного розшуку було вчинено дисциплінарних проступків більше, ніж у попередньому році. В органах міліції Луганської області було зафіксовано 12 випадків порушення законності, за що було покарано 14 осіб, в Одеській області – відповідно 10 і 14, в Донецькій – 9 і 11, Хмельницькій – 6 і 7, Дніпропетровській – 6 і 6 та Кіровоградській – 5 і 5⁵.

Значна кількість порушень законності була пов'язана з несумлінним ставленням деяких працівників міліції до розгляду заяв громадян про вчинені злочини та приховування їх від обліку. Так, декілька років колишні керівники управлінь охорони громадського порядку Житомирської області доповідали МОГП УРСР про високі показники в боротьбі з кримінальною злочинністю. Як пізніше виявилось, в області прикрашали стан справ, приховувалися злочини, порушувалися права затриманих⁶. Працівники Ленінського районного відділу міліції м. Харкова протягом двох років не реагували та не реєстрували численні заяви громадян про пограбування, що їх вчиняла група Євстифеева-Тесленка⁷.

Резонансні факти окомілювання та приховування від обліку кримінальних злочинів були виявлені в 1965 р. в Донецькій, Чернівецькій та деяких інших областях⁸.

12 грудня 1966 р. було видано наказ Міністра охорони громадського порядку УРСР І. Х. Головченка на виконання Указу Президії Верховної Ради СРСР від 24 жовтня 1966 р. «Про порядок присвоєння військових звань військовослужбовцям та спеціальних звань особам начальницького складу Міністерства охорони громадського порядку СРСР та наго-

⁴ ГДА МВС України. Ф. 46. Оп. 1. Спр. 550. Арк. 32–44.

⁵ Там само.

⁶ Там само.

⁷ ЦДАГОУ (Центр. держ. архів громадських об'єднань та українців). Ф. 1. Оп. 24. Спр. 6076. Арк. 36.

⁸ ГДА МВС України. Ф. 46. Оп. 1. Спр. 550. Арк. 35–37, 44.

¹ ГДА МВС України. Ф. 54. Оп. 1. Спр. 200. Арк. 6.

² У цитованому документі з архіву МВС України один раз вказується прізвище Жуйков (арк. 208), а другий – Жуков (арк. 209). Можливо це одруківка, а можливо, це дві різні людини.

³ ГДА МВС України. Ф. 54. Оп. 1. Спр. 200. Арк. 208–209.

родження військовослужбовців та осіб начальницького складу орденами та медалями».

Наказом було встановлено, що присвоєння чергових спеціальних звань особам начальницького складу провадиться: міністрами охорони громадського порядку союзних республік до майора відповідної служби включно; міністрами охорони громадського порядку автономних республік, начальниками управління охорони громадського порядку крайоблвиконкомів, начальниками управлінь охорони громадського порядку до капітана відповідної служби включно. Чергові спеціальні звання начальницького складу можна було присвоювати в послідовному порядку після закінчення встановленого строку та вислуги в попередньому званні, відповідно до нового звання займаної штатної посади та за наявності позитивної атестації.

Строки вислуги у спеціальних званнях начальницького складу були встановлені такі. У спеціальних званнях начальницького складу, встановлених Указом Президії Верховної Ради СРСР від 21 серпня 1952 р.: у званні молодшого лейтенанта внутрішньої служби та відповідного йому – 2 роки, у званні лейтенанта та відповідного йому – 3 роки, у званнях капітана внутрішньої служби, майора внутрішньої служби та відповідних їм – 4 роки, у званні підполковника внутрішньої служби та відповідного йому – 5 років; у спеціальних званнях начальницького складу, встановлених Указом Президії Верховної Ради СРСР від 9 лютого 1943 р.: у званнях молодшого лейтенанта міліції, лейтенанта міліції, старшого лейтенанта міліції, капітана міліції, майора міліції – 3 роки, у званні підполковника міліції – 4 роки.

Присвоєння спеціальних звань рядовому та молодшому начальницькому складу органів охорони громадського порядку відповідно до наказу здійснювали заступники Міністра охорони громадського порядку СРСР, міністри охорони громадського порядку союзних республік та їхні заступники, міністри охорони громадського порядку автономних республік, начальники управлінь охорони громадського порядку на залізничному та водному транспорті, міських управлінь міліції, навчальних закладів, управлінь виправно-трудова таборів, міжобласних управлінь матеріально-технічного та військового постачання МОГП СРСР, а також начальники Головного управління міліції, Головного управління пожежної охорони та Господарського управління МОГП СРСР за підрозділами, безпосередньо підпорядкованими цим управлінням.

Строки вислуги у спеціальних званнях молодшого начальницького складу встановлювалися такі: у званнях молодшого сержанта внутрішньої служби, молодшого сержанта міліції, сержанта внутрішньої служби, сержанта міліції – 2 роки, у званнях старшого сержанта внутрішньої служби, старшого сержанта міліції – 3 роки. За успішне виконання завдань по службі, за відмінні показники у службі та навчанні, а також при призначенні на вищу посаду чергові звання молодшого начальницького складу могли надаватися до закінчення строку вислуги в попередньому званні.

Присвоєння військових офіцерських звань до полковника включно військовослужбовцям внутрішніх військ, внутрішньої та конвойної охорони та військово-навчальних закладів провадилося МОГП СРСР. Строки вислуги в офіцерських званнях були встановлені такі: у званні молодшого лейтенанта та йому відповідного – 2 роки, у званнях лейтенанта, старшого лейтенанта та відповідних їм – 3 роки, у званнях капітана, майора та відповідних їм – 4 роки, у званні підполковника та відповідного йому – 5 років. Воїнські сержантські звання та звання ефрейтора надавалися в порядку, встановленому положеннями про проходження термінової та надстрокової служби у Збройних силах СРСР. Присвоєння спеціального звання начальницького складу полковника відповідної служби, першого звання військово-визволення, зарахованим на посади вищого, старшого та середнього начальницького складу, а також дострокове присвоєння звань провадилося Міністром охорони громадського порядку СРСР.

Присвоєння чергових спеціальних звань до підполковника відповідної служби включно особам середнього та старшого начальницького складу центрального апарату МОГП СРСР, навчальних закладів, міжобласних управлінь матеріально-технічного та військового постачання, науково-дослідних інститутів та інших органів та установ МОГП СРСР проводилося міністрами охорони громадського порядку СРСР чи їхніми першими заступниками¹.

¹ Про порядок присвоєння військових звань військовослужбовцям та спеціальних звань особам начальницького складу Міністерства охорони громадського порядку СРСР та нагородження військовослужбовців та осіб начальницького складу орденами та медалями : наказ Міністра охорони громадського порядку УРСР І. Х. Головченка від 12.12.1966 на виконання Указу Президії Верховної Ради СРСР від 24.10.1966 // Міністерство внутрішніх справ України: події, керівники,

Наказ упорядковував та конкретизував присвоєння спеціальних звань у міліції та підрозділах, що підпорядкувались МОГП УРСР, ґрунтуючись на попередньому досвіді і практиці минулих років.

Некомплект багатьох органів міліції Української РСР залишався високим і становив 6,5 %. За 1964–1967 рр. змінилася майже половина рядового та молодшого начальницького складу міліції. Доволі низьким залишався загальноосвітній та професійний рівень службовців. Так, на початку 1966 р. до Синельниківського району Дніпропетровської області прибув К., який ніде не працював та підтримував зв'язки з підозрілими особами, пиячив, часто відлучався з постійного місця проживання. Про такий спосіб життя було відомо багатьом міліціонерам, однак ніхто не зацікавився ним. Як пізніше виявилось, К. у багатьох областях республіки (!) вчинив низку зґвалтувань та убивств жінок¹.

У 1965–1966 рр. рівень освіти керівного ядра працівників органів охорони громадського порядку України значно зріс. На початок 1967 р. 95,6 % начальницького складу мали вищу та середню освіту. Однак вивчення та аналіз нерозкритих злочинів показував, що нестача професійної майстерності, насамперед оперативних працівників, була однією з головних причин несвоєчасного розкриття низки тяжких злочинів. Щоб усунути цей недолік та підвищити кваліфікацію співробітників, відповідно до рішення колегії МОГП УРСР у 1964 р. в Україні було створено школи підвищення оперативної майстерності. Вони працювали в усіх УОГП, міських управліннях міліції, дорожніх та водних відділах. У них навчалися працівники карного розшуку, відділів боротьби з розкраданнями соціалістичної власності, слідчі та оперативний склад виправно-трудоустанов. Заняття в школах проводилися окремо з кожного напрямку роботи. Навчання переважно відбувалося у формі практичного розбору конкретних оперативних розробок і справ з детальним аналізом як позитивних прикладів, так і допущених помилок. Міністерством охорони громадського порядку УРСР також було створено науково-дослідний та редакційно-видавничий відділи, які видавали бюлетень з обміну досвідом оперативної роботи, а також було підготовлено

та видано такі книги, як «Основи оперативно-розшукової діяльності органів міліції УРСР», «Розслідування кримінальних справ», «3 історії міліції Радянської України», «Рецидив та боротьба з ним в Українській РСР», «Розслідування пограбувань та розбоїв» та ін.

У зв'язку з прийняттям постанови ЦК КП України та Ради Міністрів УРСР «Про стан та заходи щодо покращення добору, розстановки та виховання кадрів в органах міліції УРСР» від 16 травня 1967 р., де зазначалися недоліки в кадровій роботі в різних підрозділах міліції, МОГП УРСР 10 червня 1967 р. видало наказ «Про завдання органів охорони громадського порядку республіки щодо поліпшення підбору, розстановки і виховання кадрів в органах міліції УРСР». У ньому, зокрема, приписувалося: «вжити рішучих заходів щодо зміцнення кадрів керівного складу та насамперед начальників органів міліції. Рекомендувати на ці відповідальні ділянки найбільш підготовлених та перспективних працівників, умілих організаторів та вихователів; для підвищення ділової кваліфікації та службової майстерності оперативно-начальницького складу вжити необхідних заходів для покращення початкової, поточної службової та курсової підготовки кадрів. Особливу увагу звернути на подальше вдосконалення роботи шкіл оперативної майстерності; підвищити вимогливість та персональну відповідальність начальників органів та підрозділів міліції, керівників та всіх працівників кадрових апаратів за якість нового прийому на службу до міліції. Осіб, які припустилися грубих помилок і порушень партійних принципів підбору кадрів, притягувати до суворої відповідальності; на основі поліпшення підбору, розстановки та виховання кадрів домогтися зниження плинності та змінності особового складу. Постійно піклуватися про створення необхідних умов служби та побуту працівників, вживати заходів до закріплення їх на службі в міліції»². Як нам видається, заходи, намічені в цьому наказі, мали недостатньо конкретний характер, на кшталт «вжити рішучих заходів», «вжити необхідних заходів», «особливу увагу звернути» тощо.

ВИСНОВКИ. Отже, склад міліції в 1962–1968 рр., як і в попередні роки, був недостат-

документи та матеріали (1917–2017 рр.) : наук. вид. : у 6 т. / авт. кол.: М. Г. Вербенський, О. Н. Ярмиш, В. О. Криволапчук та ін. ; за заг. ред. А. Б. Авакова. Київ : Мачулін, 2016. Т. 6. С. 798–800.

¹ ГДА МВС України. Ф. 46. Оп. 1. Спр. 550. Арк. 34.

² Про завдання органів охорони громадського порядку республіки щодо поліпшення підбору, розстановки і виховання кадрів в органах міліції УРСР : наказ МОГП УРСР від 10.06.1967 // Історія міліції України в документах і матеріалах : у 3 т. / П. П. Михайленко, Я. Ю. Кондратьєв. Київ : Генеза, 2000. Т. 3. С. 516–517.

ньо укомплектований кадрами, фактично у всіх службах спостерігався їх дефіцит. Формування кадрів міліції в цей період переважно відбувалося тими ж шляхами, що й раніше, зокрема керівний склад комплектувався за рахунок переведення в міліцію працівників партійних, радянських та комсомольських органів. Треба зауважити, що в цей час більше уваги стали приділяти підготовці міліціонерів через спеціальні середні школи міліції, створювалися навчально-консультаційні пункти

для навчання співробітників МОГП УРСР, школи підвищення оперативної майстерності. Було впорядковано порядок присвоєння спеціальних звань співробітникам міліції, зроблено певні кроки щодо покращення їхнього матеріального становища та медичного обслуговування. Загалом можна констатувати, що в цей час ситуація з кадрами міліції дещо поліпшилася, хоча ще мали місце порушення законності з боку деяких співробітників міліції.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Бажан О. Процес десталінізації та зміни в діяльності карально-репресивних органів в Україні (50–60-ті роки ХХ ст.). *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*. 2003. № 8. С. 435–444.
2. Греченко В. А., Субота С. І. Протидія економічній злочинності в Україні у середині 1960-х рр. // *Modern vision of implementing innovations in scientific studies : collection of scientific papers “SCIENTIA” with Proceedings of the III International Scientific and Theoretical Conference (Sofia, Republic of Bulgaria, April 19, 2024)*. Sofia, Republic of Bulgaria : International Center of Scientific Research, 2024. Рр. 43–44.
3. Лесь І. О. Становлення та розвиток дисциплінарних правовідносин в органах міліції УСРР–УРСР (1919–1991 рр.) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2016. 218 с.
4. Міністерство внутрішніх справ України: події, керівники, документи та матеріали (1917–2017 рр.) : наук. вид. : в 6 т. / авт. кол.: М. Г. Вербенський, О. Н. Ярмиш, В. О. Криволапчук та ін. ; за заг. ред. А. Б. Авакова. Київ : Мачулін, 2016. Т. 6: Міністерство внутрішніх справ – Міністерство охорони громадського порядку Радянської України в період десталінізації та подальших реорганізацій (5 березня 1953 р. – грудень 1968 р.). 996 с.
5. Смирнов Ю. О., Михайленко П. П., Святоцький О. Д., Ануфрієв М. І. Міліція України: історичний нарис, портрети, події / за заг. ред. Ю. О. Смирнова. Київ : Ін Юре, 2002. 888 с.
6. Чернега А. П. Правове регулювання діяльності органів міліції Української РСР у 1956–1985 рр. : авторефер. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2008. 21 с.
7. Ярмиш Н. М., Ярмиш О. Н. Кримінально-правова протидія злочинності на початку 1960-х років. *Європейські перспективи*. 2023. № 4. С. 45–54. DOI: <https://doi.org/10.32782/EP.2023.4.7>.
8. Benn D. W. On Re-Examining the Khrushchev Era: A Review Article. *Europe-Asia Studies*. 2004. Vol. 56, No. 4. Pp. 615–621.
9. Easter D. Nikita Khrushchev and the Compromise of Soviet Secret Intelligence Sources. *International Journal of Intelligence and Counter Intelligence*. 2022. Vol. 35, Iss. 3. Pp. 459–481. DOI: <https://doi.org/10.1080/08850607.2021.1874191>.
10. Khrushchev S. Nikita Khrushchev and the Creation of a Superpower. Pennsylvania : The Pennsylvania State University Press, 2000. 784 p.
11. LaPierre B. Hooligans in Khrushchev's Russia: Defining, Policing, and Producing Deviance during the Thaw. Madison : University of Wisconsin Press, 2012. 290 p.
12. Nikita Khrushchev / W. Taubman, S. Khrushchev, A. Gleason et al. New Haven : Yale University Press, 2000. 400 p.
13. Semukhina O. B., Reynolds K. M. Understanding the Modern Russian Police. Boca Raton : CRC Press ; Taylor and Francis Group, 2013. 337 p.
14. Soviet State and Society Under Nikita Khrushchev / ed. by M. Ilic, J. Smith. Routledge : Taylor&Fransis, 2009. 240 p.
15. Taubman W. Khrushchev: The Man and His Era. London : Simon&Schuster UK Ltd., 2003. 876 p.
16. Torigian J. “You Don't Know Khrushchev Well”: The Ouster of the Soviet Leader as a Challenge to Recent Scholarship on Authoritarian Politics. *Journal of Cold War Studies*. 2022. Vol. 24, Iss. 1. Pp. 78–115. DOI: https://doi.org/10.1162/jcws_a_01043.

Надійшла до редакції: 16.06.2024

Прийнята до опублікування: 12.09.2024

REFERENCES

1. Bazhan, O. (2003). The process of de-Stalinization and changes in the activities of punitive and repressive bodies in Ukraine (50s–60s of the XX century). *Problems of the History of Ukraine: Facts, Judgments, Searches*, 8, 435–444.

2. Benn, D. W. (2004). On Re-Examining the Khrushchev Era: A Review Article. *Europe-Asia Studies*, 56(4), 615–621.
3. Cherneha, A. P. (2008). *Legal regulation of the activity of police bodies of the Ukrainian SSR in 1956–1985* [Candidate thesis, M. P. Drahomanov National Pedagogical University].
4. Easter, D. (2022). Nikita Khrushchev and the Compromise of Soviet Secret Intelligence Sources. *International Journal of Intelligence and Counter Intelligence*, 35(3), 459–481. <https://doi.org/10.1080/08850607.2021.1874191>.
5. Grechenko, V. A., & Subota, S. I. (2024, April 19). *Combating economic crime in Ukraine in the mid-1960s* [Conference presentation abstract]. Proceedings of the III International Scientific and Theoretical Conference “Modern vision of implementing innovations in scientific studies”, Sofia, Republic of Bulgaria.
6. Ilic, M., & Smith, J. (Eds). (2009). *Soviet State and Society Under Nikita Khrushchev*. Taylor&Fransis.
7. Khrushchev, S. (2000). *Nikita Khrushchev and the Creation of a Superpower*. The Pennsylvania State University Press.
8. LaPierre, B. (2012). *Hooligans in Khrushchev's Russia: Defining, Policing, and Producing Deviance during the Thaw*. University of Wisconsin Press.
9. Les, I. O. (2016). *Formation and development of disciplinary legal relations in the police bodies of the Ukrainian SSR–USSR (1919–1991)* [Candidate dissertation, V. N. Karazin Kharkiv National University].
10. Semukhina, O. B., & Reynolds, K. M. (2013). *Understanding the Modern Russian Police*. CRC Press; Taylor and Francis Group.
11. Smyrnov, Yu. O., Mykhailenko, P. P., Sviatotskyi, O. D., & Anufriiev, M. I. (2002). *Militia of Ukraine: historical sketch, portraits, events* (Yu. O. Smyrnov, Ed.). In *Jure*.
12. Taubman, W. (2003). *Khrushchev: The Man and His Era*. Simon&Schuster UK Ltd.
13. Taubman, W., Khrushchev, S., Gleason, A. et al. (2000). *Nikita Khrushchev*. Yale University Press.
14. Torigian, J. (2022). “You Don’t Know Khrushchev Well”: The Ouster of the Soviet Leader as a Challenge to Recent Scholarship on Authoritarian Politics. *Journal of Cold War Studies*, 24(1), 78–115. https://doi.org/10.1162/jcws_a_01043.
15. Verbenskyi, M. H., Yarmysh, O. N., Kryvolapchuk, V. O. et al. (2016). *Ministry of Internal Affairs of Ukraine: events, leaders, documents and materials (1917–2017)* (Vol. 6) (A. B. Avakov, Ed.). Machulin.
16. Yarmysh, N. M., & Yarmysh, O. N. (2023). Criminal law counteraction to crime in the early 1960s. *European Perspectives*, 4, 45–54. <https://doi.org/10.32782/EP.2023.4.7>.

Received the editorial office: 16 June 2024

Accepted for publication: 12 September 2024

VOLODYMYR ANATOLIHOVYCH GRECHENKO,

*Doctor of Historical Sciences, Professor,
Honored Education Worker of Ukraine,
Kharkiv National University of Internal Affairs,
Department of Humanities and Ukrainian Studies;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6046-0178>,
e-mail: grechenko18@gmail.com*

FORMATION OF MILITIA PERSONNEL IN THE 1960S

The article examines the main aspects of recruitment, training and education of militia personnel in the 1960s. The overall shortage of personnel, especially qualified and experienced ones, continued to be significant in those years. In 1964–1967, almost half of the rank and file and junior militia officers changed hands. The ways in which professional training for the militia was organised, in particular through the Higher School of the Ministry of Internal Affairs of the USSR, Donetsk, Dnipro, Ivano-Frankivsk, Lviv and Odesa secondary specialised militia schools and the establishment of training and advisory centres at them, and the organisation of schools for improving operational skills, are shown. The formation of militia personnel during this period was largely carried out using the same methods as before, in particular, the leadership was recruited through the transfer of employees of party, Soviet and Komsomol bodies to the militia. In the 1960s, the militia staff was increased. The Ministry of Public Order and its local bodies paid considerable attention to political and educational work among militia officers, as had been the case throughout the Soviet period. To this end, in 1966, the activities of political departments were restored. Measures were taken to improve the financial situation and medical care of militia officers. The awarding of special ranks to those who served in the militia was regulated. The next special ranks of commanding officers could be assigned in a sequential order after the expiry of the established term and length of service in the previous

rank in accordance with the new rank of the staff position held and in the presence of a positive attestation. However, during the period under study, there were numerous violations of discipline and the rule of law among militia officers, and their level did not decrease, and in some cases even increased. The state of countering crime was often 'embellished', crimes were concealed, and the rights of detainees were violated. The study and analysis of unsolved crimes showed that the lack of professional skills, especially of operatives, was one of the main reasons for the delayed solving of a number of serious crimes. Nevertheless, in general, it can be stated that the situation with militia personnel has improved somewhat at present.

Key words: *Ukraine, 1960s, Ministry of Public Order, militia, personnel, militia schools.*

Цитування (ДСТУ 8302:2015): Греченко В. А. Формування кадрового складу міліції в 1960-ті рр. *Право і безпека*. 2024. № 3 (94). С. 56–66. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2024.3.05>.

Citation (APA): Grechenko, V. A. (2024). Formation of militia personnel in the 1960s. *Law and Safety*, 3(94), 56–66. <https://doi.org/10.32631/pb.2024.3.05>.